

University of Groningen

Van armoede en ellende naar economisch succes

Doortmont, Michel

Published in:
 Waardeel : Drents Historisch Tijdschrift

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
 Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
 2024

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
 Doortmont, M. (2024). Van armoede en ellende naar economisch succes: Johanna Heggelman: Kind van Veenhuizen. *Waardeel : Drents Historisch Tijdschrift*, 44(2), 22-25.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Van armoede en ellende naar economisch succes

JOHANNA HEGGELMAN: KIND VAN VEENHUIZEN

Tekst: Michel R. Doortmont

Johanna Heggelman, mijn betovergrootmoeder, was een kind van Veenhuizen. Ze kwam in 1852 als achtjarig meisje, samen met haar moeder, vanuit Schiedam in de Maatschappij van Weldadigheid terecht. Mijn familiegeschiedenis is er een van de vele: naar schatting een miljoen Nederlanders hebben voorouders in de maatschappij of de latere Rijkswerkinrichting. Hun familiegeschiedenissen gaan veelal over ellende, armoede en sociale achterstelling. Mijn verhaal verschilt daar in eerste aanleg niet van, maar vertelt ook over economisch succes en een dynastie van sterke vrouwen, die beide hun oorsprong vinden in Veenhuizen.

Als jongetje wilde ik van alles van mijn oma weten over haar voorouders. Dat leverde echter weinig op. "Daar praat oma liever niet over", was het antwoord op mijn vragen. Waarom dat zo was, bleef onduidelijk. Maar ook mijn vader kwam er later nooit op terug. Tegelijkertijd waren er de familie verhalen over de grote rijkdom van de tante van mijn oma, Mina Heggelman, die een 'American Bar' in Amsterdam had, nabij het Rembrandtplein. Ook bezat ze als een van de eerste vrouwen een eigen auto, een witte Spyker. Hiermee maakte ze tochtjes naar het Gooi, met haar jongere broer als chauffeur.

Daarnaast was steeds duidelijk dat de vrouwen in de familie de touwtjes in handen hadden en dat mannen een bijrol speelden. En dan was er het verhaal dat er broers en zussen waren met verschillende namen: Hoefsmit en Heggelman. Als vierjarige heb ik mijn oud-oudtante één keer ontmoet, een paar maanden voor haar dood. Het was een indrukwekkende ontmoeting, maar achteraf is moeilijk vast te stellen of dat kwam door mijn leeftijd, de omgeving of door haar persoonlijkheid. Het is mij wel altijd bijgebleven.

Uiteindelijk ben ik zelf onderzoek gaan doen naar de familiegeschiedenis om een beter beeld te krijgen en stuitte ik op een bijzonder en sociaal gecompliceerd verhaal dat goed weergeeft hoe 'Veenhuizen' een rol in mijn familie speelde. Anders dan in Suzanna Jansens boek 'Het Pauperparadijs', maar soms heel vergelijkbaar.

Armoede in Schiedam

Het verhaal begint bij Anna Wilhelmina Heggelman die in 1801 in Schiedam werd geboren als jongste kind van jeneverstoker Anthony Heggelman en zijn echtgenote Johanna Lensing. Haar leven was in sociaal opzicht één groot drama. Begin 1804 verdween haar vader spoorloos, met achterlating van schulden en zijn gezin. Enkele maanden later overleed haar moeder. Anna Wilhelmina en twee veel oudere zussen werden opgenomen in het rooms-katholieke weeshuis in de stad.

Nes 28-14, Amsterdam, gezien vanaf ongeveer nummer 5. Rechts naast de steeg nr. 16, waar Johanna Heggelman rond 1895 een bierhuis en logement had. (Tekening H.M.J. Misset, maart 1909; Coll. Stadsarchief Amsterdam: tekeningen en prenten)

Gezicht op Schiedam, waar Johanna Heggelman en haar moeder werden geboren. In de rooms-katholieke Havenkerk werd Johanna in 1844 gedoopt. (Collectie Michel R. Doortmont) [MwW/RWI, inv.nr. 599](#)

Anna Wilhelmina (Antje) bleef hier tot 1824, toen ze zonder verdere ondersteuning op straat werd gezet. In de twintig jaar in het weeshuis had ze nauwelijks onderwijs genoten. Later werd zij meermaals omschreven als 'innocent' ('simpel van geest'). Of hier sprake was van een aangeboren geestelijke aandoening of dat het gaat om een algeheel gebrek aan didactische vorming is onduidelijk. Tussen 1824 en 1852 leefde zij van de bedeling, deed werk voor het spinhuis en kreeg wat ondersteuning van familie en bekenden in Schiedam. In 1834 en 1844 kreeg zij als ongehuwde vrouw kinderen: de eerste dochter, Barbara, werd slechts vijf jaar oud, de tweede, Johanna, is mijn betovergrootmoeder.

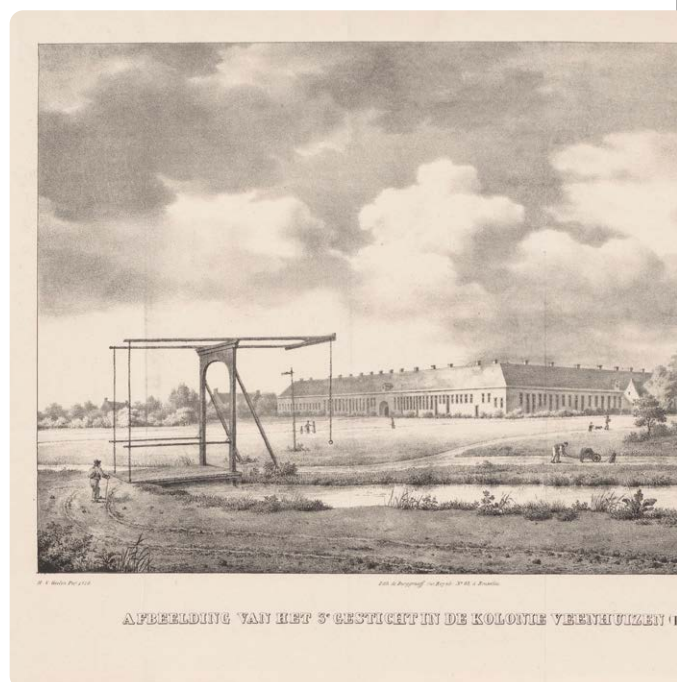
Reddingsboei

In de herfst van 1852 zat Anna Wilhelmina in een acute crisis. Het spinhuis voorzag niet langer in aangenomen werk, de bedeling liet haar in de steek en ze was dakloos. En dat alles met een dochtertje van 8 jaar oud en de winter in aantocht. Ten einde raad richtte zij zich tot het gemeentebestuur met het verzoek haar en haar kind in Veenhuizen te laten opnemen. Dat gebeurde en op 19 november 1852 kwamen zij in Veenhuizen aan. Het verblijf ging niet zonder horten en stoten. De gemeente Schiedam liet het blijkbaar afweten met de betalingen voor de opname en moeder en dochter werden in april 1854 teruggestuurd naar Schiedam.

Voor de situatie van moeder en dochter maakte dat niet veel uit. Binnen twee maanden deed Anna Wilhelmina opnieuw een verzoek aan de gemeente

Schiedam om in Veenhuizen geplaatst te worden en nu bleek dit definitief. Op 13 juni 1854 kwamen beiden in Ommerschans aan en een week later verhuisden zij naar het Tweede Gesticht te Veenhuizen. Een jaar later verkasten zij naar het Eerste Gesticht. In Veenhuizen werkte Anna Wilhelmina als fabriekswerkster. Zij overleed op 16 september 1856.

Het derde gesticht, waar Johanna Heggelman van 1856 tot 1864 verbleef. Gezicht op het derde gesticht in de kolonie Veenhuizen, Alexandre Joseph Boens, naar H. van Geelen, 1827. (Rijksmuseum Amsterdam, objectnr. RP-P-AO-3-62B-3)

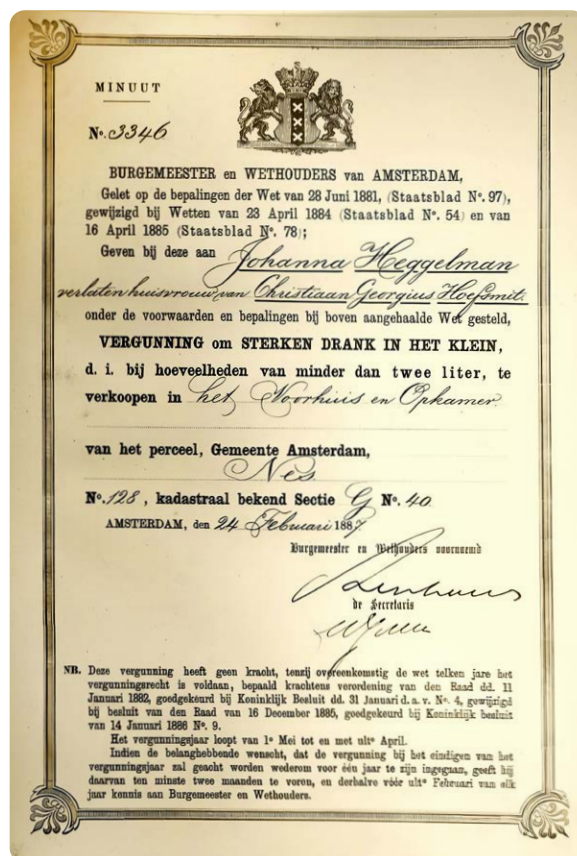
Dochter Johanna werd begin december 1856 als wees overgeplaatst naar het Derde Gesticht. Hier bleef zij tot haar ontslag in april 1864. Johanna bracht een groot deel van haar jeugd in Veenhuizen door, van haar achtste tot haar twintigste levensjaar. Zij ging er naar school, leerde lezen, schrijven, rekenen en naaien en deed communie in de rooms-katholieke kerk. Ze maakte er ook vrienden, onder wie de kinderen van de militair-kolonist Hoefsmit. Jaren later zou zij in Amsterdam met zoon Christiaan Georgius Hoefsmit (1849-1925) trouwen.

Amsterdamse horeca-'tycoon'

In april 1864 werd Johanna uit Veenhuizen ontslagen. Zij had een dienstje en kon goed voor zichzelf zorgen, zo luidde het rapport. Na een kort intermezzo van enkele maanden in Schiedam dook Johanna in Amsterdam op, waar voor haar een lange periode van diepe sociale ellende begon. Tussen 1866 en 1884 kreeg zij zes kinderen van onbekende vaders. Als haar beroep werd soms vermeld 'werkster' of 'dienstbode', maar meestal 'zonder'. Zij woonde jarenlang op veel verschillende adressen in de binnenstad, het ene nog armoediger dan het andere. Deze situatie veranderde rond 1885, toen het leven haar begon toe te lachen.

Zij kwam toen haar jeugdvriendje Christiaan Georgius Hoefsmit tegen, die net weduwnaar geworden was, en zij trouwden. Hij erkende drie van haar kinderen, die de naam Hoefsmit kregen. De anderen hielden de naam Heggelman, Johanna's achternaam. In de volgende jaren zette het echtpaar succesvolle horeca-activiteiten op in het uitgaanscentrum van de oude binnenstad van Amsterdam, rond de Nes. Kleine kroegjes en gelegenheden waar vooral aan jonge mannen de gelegenheid geboden werd tot diep in de nacht te feesten. Johanna had duidelijk de leidende rol in de onderneming. Dit leidde tot onenigheid tussen haar en haar man. Hij verliet het gezin in 1889 en vertrok naar Hengelo, waar hij zijn oude beroep van kleermaker oppakte. In 1895 volgde de echtscheiding op eis van Johanna.

Inmiddels was Johanna's reputatie als horecaondernemer gevestigd en had zij de rest van haar leven geen economische zorgen meer. Twee van haar dochters, Antje en Mina, traden in haar voetsporen en baatten in de twintigste eeuw succesvol een aantal bars uit rond het Rembrandtplein, met zodanig goede inkomsten dat

Tapvergunning Johanna Heggelman voor haar café aan de Nes 128 te Amsterdam, 1887. (Stadsarchief Amsterdam, arch. nr. 5181, Secretarie: Algemene Zaken, inv. nr. 7795, nr. 789)

latere generaties hier tot ver in de in de twintigste eeuw van konden rentenieren. In de overlevering is dus vooral dat deel van de familiegeschiedenis bewaard gebleven.

Misplaatste schaamte

In het verhaal van mijn betovergrootmoeder zien we hoe Veenhuizen uiteindelijk haar leven en dat van haar nakomelingen ook in positieve zin veranderd heeft. Hoewel een deel van haar leven wel een gevecht tegen de armoede was, met name in de periode tussen haar ontslag uit Veenhuizen in 1864 en het eerste economische succes in 1885. De schaamte van mijn grootmoeder was dan ook, hoewel passend bij de tijd, wat misplaatst.

Dit artikel is gebaseerd op onderzoek in de archieven van de Maatschappij van Weldadigheid in het Drents Archief, diverse archieven en collecties in het Gemeentearchief Schiedam, in het Nationaal Archief in Den Haag en in het Stadsarchief Amsterdam. Meer informatie en details: m.r.doortmont@rug.nl.

Provincie Drenthe.